

Jak se (ne)zbavit hlavy státu

Prezident Ludvík Svoboda v normalizačních zápasech o Pražský hrad

MICHAL MACHÁČEK

Ludvík Svoboda nejprve chtěl abdikovat, ale nebylo mu to dovoleno. A pak se jeho zdravotní stav zhoršil natolik, že podle mínění členů politbyra by jeho abdikace nevypadala věrohodně. Takže musel být přijat speciální ústavní zákon, kterým byl Svoboda zbaven úřadu.¹

„Když někdy mezi sebou hovoříme, dáváme si tě, soudruhu Svobodo, za příklad.“ V intimnějším kruhu straníků pronášel Gustáv Husák přípitek u příležitosti pětasedmdesátých narozenin prezidenta republiky. „Mluvíme o tom, abychom si ve věku, kterého dosáhl soudruh Svoboda, zachovali jak fyzickou i duševní svěžest, že naše práce půjde potom o trochu lépe.“ „Je mi 55 let!“ vstoupil do řeči prvního muže KSČ oslavenec. „Řekli jsme si,“ hned reagoval Husák, „že od dubna minulého roku půjdeme poctivou cestou, a tak nemůžeme ani v takovýchto drobných věcech dělat výjimku. Zapírat skutečný věk je dovoleno jen ženám. Možná ti, soudruhu Svobodo, počítají léta podle počtu vyznamenání... Ty si nemáš na co stěžovat. Měl jsi bohatý život, plný poctivé práce, a mnozí z nás, kdybychom se 75 let dožili, bychom ti záviděli tvou energii a duševní svěžest. Chtěl bych tedy připít soudruhu Svobodovi, aby si ještě dlouhá léta zachoval zdraví, duševní svěžest a síly, aby se nám práce, do níž jsme se dali za tvé

Ludvík Svoboda skládá svůj druhý prezidentský slib, 22. března 1973

Foto: ČTK

1 Tento text částečně vychází z autorovy studie, v níž jsou podrobněji uvedeny pramenné zdroje i publikovány klíčové dokumenty k tématu. MACHÁČEK, Michal: Podivná jednota. Gustáv Husák a mocenskopolitické zápasy v KSČ na příkladu prezidentské otázky (1969–1975). *Soudobé dějiny*, 2015, roč. 22, č. 3–4, s. 299–348. Nově jsou zohledněny prameny, a to: k Ludvíku Svobodovi z Archivu Kanceláře prezidenta republiky (dále jen AKPR), sekretariátu generálního tajemníka ÚV KSČ Gustáva Husáka z Národního archivu (dále jen NA) a Mezinárodního oddělení ÚV KSSS z Ruského státního archivu soudobých dějin v Moskvě (dále jen RGANI). Uvedeným institucím a jejich zaměstnancům, jmenovitě paní Vladimíře Vaníčkové, Františku Štverákovi a Timuru Džalilovovi, děkuji za vstřícnost. Neméně děkuji osloveným pamětníkům, zvláště dceři Ludvíka Svobody Zoe Klusákové-Svobodové, která mi také zpřístupnila otcovu zdravotní dokumentaci k letům 1973–1974 a další materiály z osobního rodinného archivu. Ten je nyní v zápůjčce Národního archivu, kde jej spravuje Roman Štér, kterému rovněž děkuji za vstřícnost.

velké iniciativy a pomoci, dařila. Smí-li, připil bych i na zdraví soudružky Svobodové. Chtěl bych připít, aby ses ještě dlouho dával, kde někdo případně ‚zahne‘, abychom věděli, že z tohoto Hradu se někdo dívá ostrým okem a umí nám říci, že všechno má své hranice a míru. Máš na to morální právo, abys nám, mladším, trochu promluvil do duše, i my sami si někdy mluvíme do duše více, než nervy snesou, ale to už patří k naší době.“²

Ludvík Svoboda (1895–1979), voják a politik, který tvrdě okusil pole první i druhé světové války včetně nacistické perzekuce, jež postihla jeho rodinu a stála život jeho sedmnáctiletého syna Miroslava. Poválečný ministr národní obrany usilující o propojení prvorepublikové tradice s budováním „světlych komunistických zítřků“, které znamenaly pro mnohého odbojáře, ovšem nakonec i pro něho samotného kriminalizaci a nedůstojné ústrky. V časech postupné liberalizace veřejného prostoru poslanec Národního shromáždění a od konce března 1968 prezident republiky, který sehrál klíčovou roli v situaci invaze „spřátelených“ vojsk do Československa a v nastolování celospolečenského utahování šroubů, tzv. normalizace, se zpočátku těšil na svůj věk obstojnému zdraví. Ačkoliv před samotnou prezidentskou volbou se objevily určité pochybnosti, ba neúspěšný návrh na lékařské dobrozdání.

V kontrastu s pozicí vydobytou ve veřejném prostoru se však prezident dostával od léta 1969 do stále větší izolace. Plně respektoval spojení se Sovětským svazem, ovšem ne vždy se ztotožňoval s domácím vnitropolitickým vývojem. Stížnosti „zdravých sil“ do Moskvy mířily též proti prezidentskému poradnímu sboru (zvláště

v něm participující Svobodově dceři Zoe Klusákové-Svobodové), jehož členové byli spojováni s reformisty a údajně měli na Svobodu značný vliv. Moskva i českoslovenští vedoucí funkcionáři proto na prezidenta působili ve sporných momentech.

Husák se začal Svobody stále více stranit a jejich vztahy ochlázaly. Navenek mu sice projevoval úctu, pod fasádou oficialit se však skrýval i jistý despekt, přičemž se nezdržel pejorativních narážek v souvislosti se Svobodovým vysokým věkem. Jednalo se i o vymezení politického terénu a otázku prestiže. Jako stranický vůdce sice Husák zaujímal nejvyšší mo-

Husák se začal Svobody stranit a jejich vztahy ochlázaly. Navenek mu sice projevoval úctu, pod fasádou oficialit se však skrýval i despekt

censkou funkci, autorita jeho úřadu však byla podkopána předcházející nejednotností komunistické strany a kritickými postoji Sovětů vůči jeho předchůdci Alexandru Dubčekovi. Naopak prezident Svoboda se těšil značnému respektu. Gustáv Husák, ale například i Vasil Biľak proto vyvíjeli snahu vrátit úřadu prvního muže KSČ ztracenou prestiž, což se projevovalo zvláště v symbolické rovině.³

Dokumentují to i následné kroky vůči Svobodovi. Ve druhé polovině roku 1969 byl rozpuštěn sbor prezidentových poradců a na jaře 1972 bylo zastaveno vydávání Svobodových pamětí *Cestami života*, které strániční ideologové hodnotili jako protistraničné a zneužitelné nepřá-

telskou propagandou. Knize se navíc dostalo pozitivního přijetí v západních i československých exilových médiích.

Prezidenta bojkot přirozeně velmi rozhněval, přičemž údajně padla slova: „Syčáci! Ani s posledním kočím by si nedovolili jednat tak jako se mnou, ale já si zjednám pořádek!“ Dal si hned zavolat Husáka, jenž na rozhorlené výtky rozpačitě reagoval vysvětlením, že to bylo rozhodnutí stranického předsednictva. Obětními beránky se stali historici Miloslav Moulis, Oldřich Janeček a Karel Richter, kteří Svobodovi s prací pomáhali.⁴ „Pro nás všechny je situace kolem prvního dílu *Tvých vzpomínek nepřítjemná. Podle mého pevného názoru zavinili ji vzpomnutí tři spolupracovníci. Musíme nyní hledat východisko s nevyhnutelnou zásadovostí z hlediska linie strany a s velkým taktem k Tvé osobě a k Tvým stranickým a státním funkcím*“, napsal poté Husák Svobodovi. „Prosím, abys tak pochopil i tento můj dopis s tím, že na mé úctě k Tvé osobě i na našich starých přátelských vztazích tato epizoda nemůže nic změnit.“⁵ Svobodovy paměti vyšly až za dvacet let. Vedle toho se vyskytly problémy, byť se šťastnějším vyústěním, s natáčením velkoformátu *Sokolovo*, který pojednával o účasti československých vojáků v bojích na východní frontě, a tak přirozeně i o Svobodovi.

Ať mu dá pánbůh zdraví sto let!

Aféry oslabily prezidentův vliv, ale vedly i k dalšímu ochlazení vztahu s Husákem a pravděpodobně se podepsaly i na prezidentově zdraví. Hra různých konstelací a představ o prezidentovi se vázala právě na Svobodův zdravotní stav, který se postupem času zhoršoval a také byl

2 NA, f. ÚV KSČ, Gustáv Husák, k. 246, Přípitek na slavnostní večeři na počest 75. narozenin prezidenta ČSSR Ludvíka Svobody 25. 11. 1970.

3 *Ruský státní archiv sociálních a politických dějin*, Moskva (dále jen RGASPI), f. 495, opis (o.) 272, dělo (d.) 37 (personální svazek vedený Kominternou, posléze Mezinárodním oddělením ÚV KSSS na Ludvíka Svobodu), 2. tom, ze záznamu rozhovoru sovětského velvyslance v ČSSR Stěpana V. Červoněnka s Vasilem Biľakem (vyhotoveno 26. 1. 1973), s. 13 (prameny z ruštiny v překladu autora).

4 RICHTER, Karel: Zakázané paměti. In: SVOBODA, Ludvík: *Cestami života*, sv. 2. Prospektrum, Praha 1992, s. 15.

5 NA, f. Ludvík Svoboda, k. 19, osobní korespondence, dopis Gustáva Husáka Ludvíku Svobodovi z 5. 4. 1972, s. 3.

bedlivě sledován. Nejrůznější spekulace ohledně změn ve vedení státu, přiřívované západní propagandou a šířené šuškanou, byly přitom dávány do souvislosti s údajnými mocenskými ambicemi federálního premiéra Lubomíra Štrougala. Husák se snažil i s dávkou ironie vyvracet tyto fámy ve svých projevech: „Tak mu (Štrougalovi – pozn. aut.) říkám: tak už mi řekni, kdy to bude, vždyť už bych si chtěl odpočinout. Vymýšlejí všelijaké legendy, hází to mezi lidi, že Svoboda půjde do penze, že Husák přijde na jeho místo, Štrougal na místo Husáka a potom, já nevím, jak všelijak to kombinují.“⁶ – „Jsmě šťastní, že tam soudruh Svoboda je, a ať mu dá pánbůh zdraví sto let!“⁷

„Podle mínění lékařů dovolená měla příznivý vliv na zdravotní stav prezidenta,“ vyznívaly interní reference o prezidentově třítýdenním rekreačním pobytu v sovětské Abcházii, která v roce 1972 vystřídala tradiční Krym. „Nutno podotknout, že v prvních časech po příjezdu se nacházel prezident v poněkud depresivním rozpoložení. Měl obavy z následků zlomené nohy a také fyzického stavu obecně. Prezidentova manželka v soukromém rozhovoru sdělila, že v Československu se někteří snaží prezentovat prezidenta jako člověka fyzicky sešlého, trpícího stařeckou sklerózou, prakticky neschopného plnit své povinnosti. Stěžovala si, že lékaři nevěnovali prezidentovi náležitou pozornost. Po konzultacích s věhlasnými sovětskými profesory soudruhu Popovem a Šmidtem a jejich závěrech o zdravotním stavu prezidenta se jeho nálada výrazně zlepšila, byl veselejší, často žertoval a vyprávěl o historii

formování československé brigády, o své válečné minulosti apod. Soudruh L. Svoboda nejednou hovořil, že výborné podmínky rekreace a předepsané léčení ztelně zlepšilo jeho zdravotní stav, že si nedokázal až tak představit, jak moc je krásné černomořské pobřeží, a že jestli bude vše v pořádku, tak v příštím roce by rovněž rád trávil dovolenou na Picundě. Prezident vyslovil poděkování soudruhu Podgornému za to, že mu poradil vybrat právě Picundu. Koncem druhého týdne dovolené nastalo u prezidenta zhoršení, stal se nervózním, hovořil o návratu domů,“ což přehlušil neočekávaný telefonát sovětského lídra Leonida Iljiče Brežněva, který prezidentovi spravil náladu.⁸

Neuběhly však ani dva týdny a stav prezidenta se podstatně zhoršil. Během státní návštěvy indické premiérky Indiry Gándhiové v Československu 18. června 1972 totiž postihla Ludvíka Svobodu na recepci mozková příhoda, po které přišly další. Jejich následkem byly potíže s komunikací a s pamětí, posléze se ještě přidaly poruchy krevního oběhu. Navíc prezident dlouhodoběji trpěl nedoslýchavostí,⁹ kterou řešil naslouchátky.

Není proto divu, že se začaly objevovat vážnější úvahy na téma, kdo by mohl Ludvíka Svobodu v prezidentském úřadě nahradit. Záznamy o rozhovorech s předními československými komunistickými funkcionáři, které shromažďovalo sovětské velvyslanectví v Praze, nabízely Moskvě spektrum představ o možném řešení této otázky. Doporučení „zdravých sil“, aby se Husák stal prezidentem, případně aby byla pro něho

ještě zřízena čestná funkce předsedy KSČ, čímž by se uvolnilo křeslo generálního tajemníka komunistické strany, naráželo na problém výběru osoby, která by ho měla nahradit. Klíčovou roli sehrávaly nevraživé osobní vztahy a nacionální otázka. Patrná byla nechuť i obava, že Češi by těžko strávili na vrcholu státní i stranické hierarchie dva Slováky, což mimo jiné blokovalo neskrývané ambice Vasila Biľaka. A sám Husák se rozhodně nehodlal vzdát funkce.

Zástupce vedoucího Mezinárodního oddělení ÚV KSČ Miroslav Müller lobbval za Husákův odchod na Hrad, s případným výhledem na zvolení Miloše Jakeše do čela strany.¹⁰ Jozef Lenárt pro změnu prosazoval s úzkým kruhem předsednictva prezidentskou kandidaturu upozodovaného Aloise Indry, návrh však rovněž nenašel širší podporu.¹¹ Indra a Antonín Kapek, o němž se rovněž uvažovalo, byli údajně handicapováni mimomanželskými pletkami, o čemž byl Husák informován i k tomu disponoval dvěma objemnými složkami materiálů. Štrougal zase nemohl uspět pro své postoje z roku 1968, kdy se zpočátku stavěl proti vojenské intervenci Sovětů.¹²

Zdravotně indisponovaný Svoboda opakovaně vyjádřil nechuť ve výkonu funkce pokračovat a po rodinné poradě napsal začátkem roku 1973 o svém stanovisku list Husákovi, jenž o záležitosti informoval pouze Štrougala a sovětské činitele, ti však se Svobodovým odchodem údajně nesouhlasili. Husák poté Svobodu přesvědčil, aby ještě setrval a opětovně kandidoval na prezidentský úřad,

6 HUSÁK, Gustáv: *Projevy a stati. Duben 1969 – leden 1970*. Svoboda, Praha 1970, s. 174.

7 Historie.cs, díl *Mesiáš Husák*, premiéra 25. 4. 2015 na ČT 24 – viz <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/215452801400016> (citováno k 15. 12. 2021).

8 RGASPI, f. 495, o. 272, d. 37, 2. tom, O dovolené s. Ludvíka Svobody v Sovětském svazu z 5. 6. 1972, s. 203–204.

9 KLUSÁKOVÁ-SVOBODOVÁ, Zoe: *O tom, co bylo*. Mladá fronta, Praha 2005, s. 207.

10 RGANI, f. 5, o. 109, d. 12007–12010 (Gustáv Husák); též např. Potíže s prezidentem. *Listy*, 1972, roč. 2, č. 5–6 (listopad 1972), s. 7–8.

11 RGASPI, f. 495, o. 272, d. 37, 2. tom, ze záznamu o rozhovoru pracovníka sovětského velvyslanectví v ČSSR V. A. Nikitina s vedoucím politicko-organizačního oddělení ÚV KSS Vladimírem Trvalou (vyhotoveno 1. 10. 1973), s. 11.

12 RGANI, f. 5, o. 68, d. 1479, z deníku konzula SSSR v Karlových Varech N. C. Semenova, záznam rozhovoru s pracovníkem Mezinárodního oddělení ÚV KSČ B. Šimáčkem z 5. 6. 1975, s. 129.

neboť prý není jasné, kdo by ho nahradil.¹³ Na podporu uvedeného stanoviska přijel intervenovat z Moskvy i předseda prezidia Nejvyššího sovětu SSSR Nikolaj Viktorovič Podgornij. Existovala patrně obava, že případný spor o prezidentský úřad by mohl destabilizovat stranické vedení. Navíc osobnost generála Svobody stále měla značnou podporu veřejnosti, což přispívalo ke stabilitě režimu. Gustáv Husák se v listopadu 1972 interně vyjádřil, že na prezidenta bude opět navržen Svoboda, jehož zdravotní stav se zlepšil, poté co si upravil pracovní režim.¹⁴

Druhý prezidentský mandát

„Pánové, říkáte to moc pohřebně... Ten začátek trochu veselejší, ať není takovej umírající,“ proběhla komunikace mezi režisérem a komentátorem přímého přenosu druhé prezidentské volby Svobody, která se odehrála na Pražském hradě 22. března 1973. Technický problém zapříčinil částečný únik uvedených vět do éteru, což se i následně prošetřovalo.¹⁵

Svoboda byl každopádně oficiálně potvrzen ve své funkci. Stalo se tak i přes obavy, zda bude schopen účastnit se slavnostního aktu ve Vladislavském sále.¹⁶ Místopředseda Federálního shromáždění Ján Marko nakonec oproti zvyklostem přečetl text prezidentského slibu za znovuzvoleného Svobodu,¹⁷ který po většinu ceremonie seděl. Ostatně posluchači rozhlasu nemohli nepostřehnout, s jakými obtížemi před samotnou volbou přednesl tradiční novoroční projev.

Ten následující k přivítání roku 1974 byl za něho dokonce přečten, což

Fotografie i fakt, že novoroční projev přednesl místo prezidenta hlasatel, probudily spekulace o Svobodově zdravotním stavu (Rudé právo, 2. ledna 1974) Repró: ÚČL

veřejnost přijala „s podivem“. Vznikaly kvůli tomu dohady i byly vznášeny oficiální dotazy, jaký je prezidentův zdravotní stav. Kritika mířila i na nedostatečně slavnostně vyzdobené televizní studio nebo nevhodný výběr portréty prezidenta uveřejněného v *Rudém právu*, na němž si nebyl příliš podoben. Největší výtky se pak týkala toho, že projev přednesli televizní a rozhlasoví hlasatelé, nikoliv

vedoucí političtí funkcionáři nebo některý z předních umělců.¹⁸

Jak již z uvedeného vysvítá, Svobodovo druhé prezidentské období bylo poznamenáno závažnými zdravotními komplikacemi. A mělo být ještě hůře. Koncem března 1974 nastoupil prezident léčbu močových cest ve Státním sanatoriu (tzv. Sanopzu), po propuštění do domácího léčení se však u něho dostavila série plic-

13 ŠTROUGAL, Lubomír: *Paměti a úvahy*. Epocha, Praha 2009, s. 170.

14 RGASPI, f. 495, o. 272, d. 37, 1. tom, ze zprávy S. V. Červoněnka o názorech G. Husáka z 10. 11. 1972, s. 60.

15 NA, f. ÚV KSČ, Gustáv Husák, k. 301, Zpráva o závadě při přímém vysílání volby prezidenta z 22. 3. 1973.

16 RGASPI, f. 495, o. 272, d. 37, 2. tom, záznam o rozhovoru S. V. Červoněnka s V. Biřákem (vyhotoveno 26. 1. 1973), s. 13.

17 *Rudé právo*, 23. 3. 1973, s. 2.

18 NA, f. ÚV KSČ, Gustáv Husák, k. 108, Ohlas na novoroční projev prezidenta republiky z 3. 1. 1974. Faksimile na této straně pochází z Digitálního archivu časopisů, provozovaného při výzkumné infrastruktuře Česká literární bibliografie Ústavem pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. - <https://clb.ucl.cas.cz/> (<https://clb.ucl.cas.cz/> (kód ORJ: 90136) (citováno k 15. 12. 2021).

ní embolie, oboustranný zánět plic a pohrudnice. Prezident byl opět hospitalizován, a dokonce se ocitl kvůli aplikaci těžkých sedativ v kómatu, což následně přivodilo problémy s vědomím. Lékaři konstatovali, že Svobodova choroba je neléčitelná, a začátkem května dokonce předvídali prezidentovo brzké úmrtí. „Každý z nás, když ráno předával žijícího prezidenta denní službě, byl rád, že prezident nezemřel v průběhu jeho služby,“ vzpomíná kardiolog Jiří Widimský, člen lékařského konzilia, které dohlíželo na Svobodův stav. Šířila se i šuška o prezidentově utajované smrti, aby údajně mohly nerušeně proběhnout oslavy Prvního máje.¹⁹

Politici prostřednictvím vedení Státního sanatoria a lékařské konzilium čelili spekulacím tím, že začali domácím médiím průběžně

poskytovat pravdivé, byť lakonicky formulované informace o „velmi vážném“ zdravotním stavu prezidenta.²⁰ V jeden čas se dokonce již psaly nekrology. Začala urychlená jednání o prezidentově nástupci, ve kterých se prosazovalo Husákovo jméno.²¹ Tato snaha však narážela u stranického vedení. Lubomír Štrougal se vyslovil pro zásadní řešení, a to spojení funkce prezidenta a šéfa KSČ, což podpořil Vasil Bilak, ostatní ovšem byli ostře proti. Řešení proto bylo odloženo,²² ačkoliv v archivu Husákova sekretariátu se z této doby zachoval elaborát projevu k jeho návrhu do prezidentského křesla.

Čas navíc ukázal, že zdravotní stav Ludvíka Svobody se podařilo lékařům za přispění rodiny konsolidovat do té míry, že mohl být v létě propuštěn do domácí péče. „Při propuštění je celkový

stav zlepšen v tom smyslu, že ustoupily příznaky zánětu plic a pohrudnice, nejsou známky oběhové a dechové nedostatečnosti, ustoupily zevní projevy trombosy dolních končetin a nejsou známky infekce močových cest. Nemocný je však i nadále ohrožen možností vzniku závažných komplikací, jako je plicní embolie, poruchy srdeční činnosti, ložiskové poškození centrálního nervového systému, infekce močových cest, zástava močení, případně jiné. Proto jakékoliv nepřiměřené fyzické nebo psychické zatěžování může způsobit zhoršení zdravotního stavu rychlým vyčerpáním tělesných a duševních sil,“ píše se v pokynech lékařského konzilia pro domácí péči prezidenta Svobody.²³

Jeho stav mu přirozeně znemožňoval vykonávat svěřený úřad, proto údajně opakovaně jevil ochotu abdikovat. Po návratu z nemocnice koncem června 1974 napsala prezidentova dcera Zoe Klusáková-Svobodová na otce žádost abdikací list, který však nebyl přijat. Odevzdal jej její manžel a český ministr kultury v jedné osobě Milan Klusák vedoucímu prezidentské kanceláře Jánú Pudlákovi, po kterém následně Husák označil prezidentovu demisi za nežádoucí s tím, že by lidé nevěřili, že se tak děje z prezidentovy vlastní vůle, a nabádal k trpělivosti.²⁴ Posléze se vyjádřil, že doufal v jeho uzdravení, aby mohl vykonávat alespoň některé funkce.²⁵ Toto tvrzení korespondovalo s názorem konzilia sovětských odborníků, které bylo ustanoveno na žádost Svobodovy rodiny,²⁶ ačkoliv zároveň se Husák snažil v mezičase získat politickou podporu k vlastnímu prezidentskému zvolení.

Gustáv Husák a Lubomír Štrougal při návštěvě prezidenta hospitalizovaného v Ústřední vojenské nemocnici 3. října 1974 u příležitosti Dne Československé lidové armády

Foto: ČTK/Jiří Burian

19 ASCHERMANN, Michael (ed.): *Rozhovor s Jiřím Widimským. Cesta za poznáním srdce*. Galén, Praha 2006, s. 150–152.

20 Viz *Rudé právo* z konce dubna a května 1974.

21 RGANI, f. 5, o. 109, d. 12010, ze záznamu o rozhovoru se Zbyňkem Sojákem z 24. 4. 1974, s. 16.

22 Tamtéž, o. 67, d. 506, záznam rozhovoru referenta odd. ÚV KSSS M. Kuzněcova s Antonínem Kapkem z 8. 7. 1974, s. 285–286.

23 *Osobní rodinný archiv Zoe Klusákové-Svobodové*, pokyny lékařského konzilia pro domácí léčení Ludvíka Svobody z 25. 6. 1974.

24 Viz KLUSÁKOVÁ-SVOBODOVÁ, Zoe: *O tom, co bylo*, s. 208–210.

25 NA, f. 1261/0/1 (ÚV KSČ), sv. 266, a. j. 154, zápis ze zasedání ÚV KSČ 27. 5. 1975, s. 66n.

26 RGASPI, f. 495, o. 272, d. 37, 1. tom, zprávy konzilia sovětských a čs. lékařů o zdravotním stavu Ludvíka Svobody z 19. a 21. 8. 1974, s. 29–33.

Dle ústavy zastupovala prezidentka během jeho indispozice, tj. od 28. března 1974 do 29. května 1975, federální vláda, která pověřila svého předsedu Lubomíra Štrougala výkonem určených funkcí. O naplňování prezidentské agendy byl rovněž zpravován Husák,²⁷ který také průběžně informoval „ústně“ a pomocí lékařských zpráv o zdravotním stavu prezidenta předsednictvo ÚV KSČ.

Svoboda byl opětovně hospitalizován od začátku srpna 1974 do konce března 1975 kvůli zánětu plic.²⁸ A následně se již přestěhoval z Hradu do své rodinné vilky v Břevnově, což mělo dokumentovat, že nevykonává funkci, byť jeho demise nebyla přijata. Během této doby probíhala ve stranickém záznamu diskuse o vzniklé situaci a padaly návrhy na její řešení. Okrajově se také vyskytl názor, že realita vlastně ukázala zbytečnost prezidentského úřadu, který by mohl být zrušen a nahrazen kolektivní hlavou státu, jak tomu bylo například v Sovětském svazu. Převládala však úcta k tradici a autoritě, které bylo možné využívat v zájmu stranické politiky.

Podivná jednota

Úsilí Husáka o prezidentství průběžně naráželo na obecný odpor ke spojení funkcí prezidenta a generálního tajemníka vládnoucí strany, takzvané kumulaci funkcí, za což byl v minulosti kritizován Antonín Novotný. Roli též hrál již zmiňovaný nacionální faktor. Pracovníci sovětské ambasády v Praze hlásili do Moskvy, že mnozí členové komunistického předsed-

nictva se domnívají, že prezidentem by měl být Čech a funkce by se neměly kumulovat: „[...] *ne vždy se o tom mluví otevřeně a přímo, ovšem v duši nepodporují záměry* [soudruha] Husáka.“²⁹ Zpočátku neměl Husák podporu v této věci ani u jinak blízkých spojenců Lubomíra Štrougala či Petra Colotky, kteří u něho vycítili obavy z možného oslabení pozice, jež by mohl nakonec vést k jeho politickému konci (přece jen do určité míry nepřímo ovládal prezidentskou funkci prostřednictvím Svobody). Oba posléze změnili názor s předpokladem, že zvýšení Husákova vlivu posílí jeho vyjednávací pozici vůči Moskvě.³⁰ Jako stálejší odpůrci se ukázali zejména Karel Hoffmann, Miloš Jakeš, Jozef Lenárt, Alois Indra a zvláště Antonín Kapek.

Z jejich strany nešlo pouze o ideové výhrady, oživaly také starší spory. Dotyční například protestovali u příslušníků pražské styčné kanceláře KGB proti Husákovým „*pokusům vytlačit internacionalistické komunisty z důležitých míst*“ (šlo zvláště o Aloise Indru, kterého Husák považoval za nejvážnějšího potenciálního soupeře v prezidentské kandidatuře,³¹ a také o Miloše Jakeše, kterému Husák dlouho neodpustil jeho aktivity při pokusu o rehabilitaci Rudolfa Baráka, který se jako ministr vnitra v padesátých letech podílel na Husákově kriminalizaci). Miloš Jakeš či Miroslav Müller se rovněž opětovně ohrazovali u Sovětů proti tomu, že Husák nařídil odposlech telefonů vedoucích straníků, které pak po večerech vyhodnocoval. Husákoví byl k ruce federální ministr vnitra Radko Kaska a po jeho tragické

smrti v únoru 1973 nástupce Jaromír Obzina, jenž prý měl přímo za úkol zlomit odpůrce Husákových prezidentských ambicí.³²

Stejný tlak vyvíjela Moskva, jež chtěla předejít případnému rozkolu ve vedení KSČ, jeho rozštěpení na dvě mocenská centra. Jednoty v prezidentské otázce bylo dosaženo „*ani ne tak srdcem, ale z důvodu stranické disciplíny, a především s ohledem k postoji sovětské strany*“, čímž vznikla „*podivná jednota*“, referoval později předseda České národní rady Evžen Erban o rozhovoru s Biřákem a Indrou sovětským zástupcům. Sovětské velvyslanectví hovořilo o sblížení Husáka se „*zdravým jádrem*“, na jehož příslušníky prý zapůsobilo, že veřejně ocenil jejich dosavadní práci, ostře vystoupil proti aktivizujícímu se Alexandru Dubčekovi a dokázal svou „*principiální pozici*“ tím, že odvrhl „*pravicové*“ spolupracovníky z dob Pražského jara a pravděpodobně také nabízel „*protislužby*“ v různých otázkách. Podle velvyslanectví bylo žádoucí Husákovu zdůraznit, aby se více orientoval na „*zdravé síly*“, zvláště Biřáka, plně je zapojil do práce a posílil jejich pozice.³³

Husák přirozeně konzultoval prezidentskou otázku s vůdcem sovětských komunistů Leonidem Iljičem Brežněvem, jenž neměl námitek proti jeho ambicím; údajně mu opáčil informací, že sovětské vedení se rovněž vážně zabývá otázkou kumulace nejvyšších politických funkcí, což se posléze i stalo. Jednání o této věci se odehrálo v létě 1974 na Krymu, kde Husák trávil každoročně dovolenou, pak i během Husákovy krátké ná-

27 NA, f. ÚV KSČ, Gustáv Husák, k. 246, sl. Kancelář prezidenta republiky.

28 *Rudé právo*, 9. 8. 1974, s. 1 a 27. 3. 1975, s. 1.

29 RGANI, f. 5, o. 109, d. 12010, ze záznamu o rozhovoru s pracovníkem ambasády NDR v Praze V. Girndtem z 26. 3. 1975, s. 73.

30 *Archiv autora*, audiozáznam rozhovoru autora s Lubomírem Štrougalem 5. 10. 2015 a zápis rozhovoru autora s Peterem Colotkou 7. 10. 2015.

31 NA, f. ÚV KSČ, Gustáv Husák, k. 4, a. j. 44, rukopisné poznámky k projevům, Husákovy poznámky bez datace (dle obsahu patrně z 16. 5. 1975).

32 ANDREW, Christopher – MITROCHIN, Vasilij: *Neznámé špionážní operace KGB. Mitrochinův archiv*. Academia, Praha 2001, s. 276.

33 RGANI, f. 5, o. 109, d. 12011, ze záznamu o rozhovoru s Evženem Erbanem z 30. 7. 1975, s. 16; tamtéž, ze zprávy sovětského velvyslanectví v ČSSR (vyhotoveno 16. 9. 1975), s. 42.

vštevky Moskvy 3. března 1975, kdy se uskutečnil mezi oběma stranickými vůdci čtyřhodinový privátní rozhovor.³⁴ Brežněv prý navíc Husákovi slíbil, že v souvislosti s jeho zvolením bude stažena část sovětských jednotek z československého území, což mělo zlepšit vnímání Husáka u československé veřejnosti. Nakonec k tomu nedošlo kvůli údajnému odporu „sovětských maršálů“.³⁵

Lex Svoboda

K rozuzlení prezidentské otázky došlo na zasedání předsednictva ÚV KSČ 16. května 1975, na kterém Lubomír Štrougal referoval o nemožnosti zlepšení zdravotního stavu prezidenta Svobody a jako „jediné možné“ řešení navrhl kandidaturu Husáka.³⁶ Z následné diskuse vyplývá, že volba byla již interně domluvena i technicky předem připravena (Husák k tomu dal pokyny již koncem dubna). Všichni účastníci vyzdvihli osobní autoritu Husáka, jenž si měl podržet i funkci generálního tajemníka. Bylo to prezentováno jako jediné a zároveň „dočasné řešení“,³⁷ které však nakonec vydrželo více než dvanáct let. K převažujícím superlativům na Husákovu adresu se nepřipojil pouze Miloš Jakeš a Antonín Kapek, který se jako jediný jednoznačněji stavěl proti navrhovanému řešení. Oba muži zopakovali známé výhrady, a navíc si neodpustili poznámku, že k dokonalosti kolektivního vedení ještě „velmi mnoho chybí“. Proti těmto námitkám a na Husákovu podporu rozhodně vystoupil Bilak.

Husák vyslovil poděkování za důvěru a uznal citlivost nacionální otázky s tím, že bude nutné posilovat

Ludvík Svoboda v Ústřední vojenské nemocnici (ÚVN) se členy svého lékařského konzilia. Zleva: chirurg Vladimír Baláš, tehdejší náčelník ÚVN Václav Šťastný, pacient, neurolog Josef Vymazal a ředitel Sanopzu a předseda lékařského konzilia Pavol Pudlák, 25. duben 1975.

Foto: ČTK/Jiří Burian

celostátní jednotu a výchovu ke společnému československému vědomí, což se údajně zanedbávalo (Husák byl přitom „duchovní otec“ a realizátor federalizace Československa). Obávám se ze zvýšení politické dominance Slováků oponoval argumentem, že v předsednictvu ÚV KSČ disponují většinou Češi, a odmítl, že by s touto otázkou byly spjaty další změny v centrálním stranickém aparátu. Rovněž bagatelizoval váhu prezidentského úřadu. Uvedl, že důležitější roli hraje stranické vedení, takže vlastně o nic nejde. Rozhodně odmítl názor, že chce koncentrovat moc do svých rukou. „Nevídím riziko, proč by mně měly věci vstoupit do hlavy,“ řekl. Pokud by se ale u něho vyskytly takové tendence, opakovaně žádal, aby na to byl upozorněn. „Není to radostná chvíle,

takové řešení, ale asi se jinak věci dělat nedají,“ suše uzavřel své vítězství.³⁸

V dané souvislosti lze narazit na informaci, že po svém částečném zotavení se Ludvík Svoboda „tvrdšíjné odmítl svého prezidentského úřadu vzdát“, a proto také byla změněna ústava (více k tomu dále). Autor tvrzení, historik Jiří Pernes, který vychází ze svědectví Svobodova ošetřujícího lékaře, vedoucího prvního interního oddělení Ústřední vojenské nemocnice v Praze Vladimíra Dufka, dále uvádí, že existují „náznaky, že se režim snažil přírodě pomoci“ a smrt Ludvíka Svobody „uspíšit“. Uvedená vyjádření navíc autor dává do souvislosti s tím, že Gustáv Husák v doprovodu Lubomíra Štrougala pravidelně docházel do nemocnice informovat se na prezidentovo zdraví.³⁹ Je pravda,

34 Tamtéž, d. 12010, zpráva o pobytu Gustáva Husáka v Moskvě ze 4. 3. 1975, s. 67. Srov. *Rudé právo*, 4. 3. 1975, s. 1.

35 *Archiv Viliama Plevzy* (Bratislava), a. j. 1580, Gustáv Husák o 21. auguste 1968 a jeho dôsledkoch, s. 3 (rozhovory s G. Husákem z 8. 4. a 10. 5. 1990).

36 NA, f. 1261/0/6 (předsednictvo ÚV KSČ), sv. 154, a. j. 158/ob, záznam diskuse předsednictva ÚV KSČ z 16. 5. 1975, s. 4. Celý záznam je uveřejněn in MACHÁČEK, Michal: *Podivná jednotka. Gustáv Husák a mocenskopolitické zápasy v KSČ na příkladu prezidentské otázky (1969-1975)*, s. 326-338.

37 JAKEŠ, Miloš: *Dva roky generálním tajemníkem*. Regulus, Praha 1996, s. 65.

38 NA, f. 1261/0/6, sv. 154, a. j. 158/ob, záznam diskuse předsednictva ÚV KSČ z 16. 5. 1975, s. 4-12.

39 PERNES, Jiří: *Takoví nám vládli. Komunističtí prezidenti Československa a doba, v níž žili*. Brána, Praha 2010, s. 301.

jak již víme, že nejrůznější dohady kolem Svobodova stavu se vyskytovaly i tenkrát.

Spekulace vyvolala zejména fotografie uveřejněná v *Rudém právu* či ve zpravodajství Československé televize, která zachycovala Ludvíka Svobodu, jak přebírá 30. května 1975 z rukou právě zvoleného prezidenta Gustáva Husáka státní vyznamenání.⁴⁰ Snímek totiž nahrával hypotéze, že se události odehrály proti Svobodově vůli. Nastoloval logickou otázku, proč sám Svoboda nepodal demisi, když na fotografii působil vcelku normálním dojmem? Fotografie navíc zachycovala manželku bývalého prezidenta Irenu Svobodovou, která byla otočena k objektivu zády, což někteří vykládali jako tichý protest proti politickému dění. Změna na Pražském hradě byla interpretována jako nový důkaz „Husákovy dravosti po moci a proradnosti“, a jak také poznamenal exilový časopis *Listy*, opětovným sloučením vrcholných politických funkcí byl odstraněn poslední pozůstatek pléna Ústředního výboru KSČ z ledna 1968.⁴¹ Nabízí se tudíž otázka, zda byl Svoboda skutečně donucen k nedobrovolné rezignaci.

Na již zmiňované diskusi předsednictva ÚV KSČ z 16. května 1975 byla předložena lékařská zpráva konstatující nemožnost zlepšení prezidentova zdravotního stavu a jeho schopnosti řádně vykonávat svěřenou funkci nebo i jen splnit podmínky normálního postupu při abdikaci. Štrougal a Husák, kteří prezidenta navštívili (objevuje se datace 5. května), podrobněji referovali o jeho stavu. Štrougal vyjádřil pevné přesvědčení, že Svoboda je nepoznal, nebyl schopen vést rozhovor a rea-

goval jen kýváním hlavy. Ve shodě s tím referoval Husák, že prezident „není schopen, aby sám podal resignaci. Není možné o té věci s ním ani hovořit. On nemůže podepsat ani si přečíst dokument. Kdybychom touto cestou chtěli jít, dělali bychom určitý podvod. Je proto jediné řešení doplnit článek 64 ústavního zákona.“⁴² Svobodovo prezidentské funkční období bylo předčasně ukončeno na základě ústavního zákona č. 50/1975 Sb., přijatého 28. května 1975 právě za tímto účelem. Ten stanovil, že pokud prezident nemůže vykonávat svůj úřad po dobu delší než jeden rok, Federální shromáždění může zvolit nového prezidenta na další funkční období.

Změna na Pražském hradě byla interpretována jako nový důkaz „Husákovy dravosti po moci a proradnosti“

Vypracování dodatku k ústavnímu zákonu, pro který se vžil lidový název *Lex Svoboda*, měl na starosti místopředseda federální vlády a předseda legislativní rady vlády Karol Laco, Husákův blízký spolupracovník již od časů přípravy federalizace. Z dochované korespondence mezi nimi je znát, že si byli vědomi citlivosti celé záležitosti a snažili se o právně čisté a nenapadnutelné řešení,⁴³ přesto se zvolený postup dostal do rozporu s principy ústavnosti. Ústavní dodatek totiž hovořil o tom, že v případě prezidentovy indispozice trvajících déle než jeden rok může Federální shromáž-

dění ČSSR zvolit prezidenta nového. A tak byla změna ústavy při samotné prezidentské volbě Husáka fakticky uplatněna retroaktivně.

Zvolená forma politického odchodu byla pro prezidentovu rodinu i v souvislosti s předcházejícími snahami o abdikaci „nepochopitelná“. K rozporům došlo i ohledně samotné léčby: rodina odmítla podávání nadbytečných syntetických léků, oslovila věhlasnou bylinkářku Boženu Kamenickou a iniciativně se starala o prezidentovy proleženiny a stravu. Po krátkém pobytu prezidenta v domácí péči z léta 1974 zavrhl opětovnou léčbu v Sanopzu a namísto toho zvolila Ústřední vojenskou nemocnici. Na její žádost také zasedalo v těchto časech konzilium sovětských odborníků, kteří oproti českým lékařům zcela nevyklučovali prezidentovo uzdravení.⁴⁴

Husákův triumf

Koncem května 1975 proběhl doslova schvalovací maraton, který souvisel i s blížícím se setkáním představitelů pětadvaceti států při podpisu Závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (30. července – 1. srpna 1975), jehož by se Husák již mohl účastnit jako hlava státu.

Dne 27. května 1975 zasedal Ústřední výbor ÚV KSČ, který přijal návrh předsednictva na Husákovu kandidaturu. Ještě předtím došly ústřednímu výboru zčásti anonymní ohlasy od nižších stranických funkcionářů, kteří vyslovovali nesouhlas s kumulací dvou nejvyšších funkcí ve státě a s tím, aby obě tyto funkce ve státě zastával Slovák.⁴⁵ Ústřední výbor KSČ, ostatně stejně jako před-

40 *Rudé právo*, 31. 5. 1975, s. 1.

41 Svoboda neabdikoval. *Listy*, 1975, roč. 5, č. 6 (srpen 1975), s. 3.

42 NA, f. 1261/0/6, sv. 154, a. j. 158/ob, záznam diskuse předsednictva ÚV KSČ z 16. 5. 1975, s. 2. Potvrzují to i záznamy rozhovorů autora s Milošem Jakešem, Zoe Klusákovou-Svobodovou, Lubomírem Štrougalem, Janem Fojtíkem, tehdejšími pracovníky Husákovy sekretariátu Františkem Šaldou, který prezidenta i navštívil, či lékařem Jiřím Widimským, které byly uskutečněny v letech 2015–2016.

43 NA, f. ÚV KSČ, Gustáv Husák, k. 246, list Karola Laca Gustávu Husákovi z 29. 4. 1975.

44 KLUSÁKOVÁ-SVOBODOVÁ, Zoe: *O tom, co bylo*, s. 208–209.

45 RGANI, f. 5, o. 109, d. 12010, ze záznamu o rozhovoru s Františkem Ondřichem z 21. 5. 1975, s. 100.

Druhý den po zvolení prezidentem republiky navštívil Gustáv Husák v doprovodu federálního premiéra Lubomíra Štrougala a ministra obrany Martina Dzúra již bývalého prezidenta Ludvíka Svobodu a předali mu čestný titul Hrdina Československé socialistické republiky. Na snímku též Irena Svobodová. ČTK / Jiří Burian

sednictvo i sám Husák, se vypořádal s touto otázkou svérázně: ve svém zdůvodnění konstatoval, že vzhledem ke zkušenostem z minulých let dospěl k poznání, že spojení či rozdělení funkcí vždy závisí na konkrétní situaci a že kandidatura Gustáva Husáka „odpovídá konkrétním podmínkám a potřebám současné etapy vývoje naší strany a společnosti“.⁴⁶

Následujícího dne přijalo Federální shromáždění ČSSR již zmíněný ústavní zákon, který též den nabyl účinnosti, a rovněž Ústřední výbor Národní fronty ČSSR přijal návrh Ústředního výboru KSČ na Husákovu kandidaturu. A konečně v dopoledních hodinách 29. května byla zahájena schůze Federálního shromáždění, jehož poslanci v tajném hlasování jednomyslně zvolili jediného navrženého kandidáta Gustáva Husáka prezidentem Československé socialistické republiky. Údajně asi třicet volitelů, z nichž se aktivněji

projevili Františka Pilátová a Vilém Nový, řešení považovalo kvůli opětovnému spojení nejvyšších funkcí za problematické, a bylo proto předtím pozváno na stranickou půdu a „poučeno“. Výsledek samotné volby oznámil předseda Federálního shromáždění Alois Indra. Následovaly tradiční fanfáry ze Smetanova Libuše a slavnostní příchod nově zvoleného prezidenta, jenž složil prezidentský slib, poprvé v československých dějinách vyslovený ve slovenštině. Hodinu a půl dlouhé zasedání bylo zakončeno státní hymnou a projevem Aloise Indry, který Husákovi poblahopřál. Poté nový prezident přijal gratulace, zúčastnil se vojenské přehlídky na třetím hradním nádvoří a posléze přijímal další blahopřání od příchozích delegací.⁴⁷ „Jednomyslně v souladu s vůlí lidu,“ komentoval událost úvodní titulek *Rudého práva*.⁴⁸

Běžní straníci i bezpartijní občané se ovšem většinou dozvěděli

o nové hlavě státu až několik dní před samotnou volbou, ostatně ani o Svobodově zdravotním stavu neměli k dispozici dostatek oficiálních informací.⁴⁹ V tehdejších médiích jsem od druhé poloviny roku 1974 zachytil v této souvislosti pouze zprávu, že Husák se Štrougalem navštívili Svobodu 3. října u příležitosti Dne Československé lidové armády a 30. výročí karpatsko-dukelské operace, v listopadu pak Svobodovi osobně popřáli jménem předsednictva ÚV KSČ k 79. narozeninám. Padla zmínka, že prezidentův stav nadále vyžaduje nemocniční péči. Články nedoprovázela žádná fotografie.⁵⁰ A následně v novoročním projevu k roku 1975 Husák pozdravil veřejnost a popřál jí i jménem „nemocného prezidenta republiky“.⁵¹ Jeho projev vyvolal spekulace, že Husák je pretendentským prezidentem, i vzhledem k tomu, že přirozeněji jej měl pronést Štrougal, který nemocného prezidenta z pověření vlády zastupoval. Otázku průběžně reflektovala zahraniční média.

Postihnout tehdejší veřejné mínění je obtížné, vědecký průzkum k tématu nebyl proveden. Zachovaly se však informativní zprávy o ohlasech občanů,⁵² jejichž názory do určité míry odrážejí také dopisy adresované novému i bývalému prezidentovi. Většinou byl vyjadřován souhlas s Husákovou volbou a poděkování prezidentu Svobodovi za předcházející činnosti s tím, že si zaslouží klidný odpočinek a pocty. Občané psali prezidentovi nebo jeho rodině již předtím, povzbuzovali hlavu státu a přáli jí brzké uzdravení, ba posílali rady na zlepšení zdravotního stavu.

Ambivalentně byl vnímán národní faktor. Kvitováno bylo zejména to,

46 NA, f. ÚV KSČ, 01, sv. 266, a. j. 154, zápis ze zasedání ÚV KSČ z 27. 5. 1975, s. 10 a 75.

47 Tamtéž, Gustáv Husák, k. 246, Volba prezidenta ČSSR v roce 1975.

48 *Rudé právo*, 30. 5. 1975, s. 1.

49 AKPR, protokol 200000, Volba G. Husáka, 1975, č. j. 201401/75.

50 *Rudé právo*, 4. 10. 1974, s. 1 a 25. 11. 1974, s. 1.

51 *Rudé právo*, 2. 1. 1975, s. 1.

52 NA, f. ÚV KSČ, Gustáv Husák, k. 109, Ohlasy na zasedání pléna ÚV KSČ dne 27. 3. 1975 a volbu prezidenta republiky z 29. 5. 1975.

že se československým prezidentem poprvé stal Slovák, přičemž nechyběla slovenská hodnocení, která událost vyzdvihovala jako „hodnú sláve Veľkej Moravy“.⁵³ Na druhou stranu sílily v české společnosti pocity, že Slováci vládnou Čechům, což vyjadřovaly i dobové vtipy, například: „Štúr dal Slovákom jazyk, Hlinka a Tiso stát a Husák k němu pripojil Čechy a Moravu.“ Stranické vedení se snažilo nacionální otázku zbytečně veřejně neventilovat. Nejvíce byla kritizována kumulace funkcí, přičemž se objevovaly dotazy, zda se jedná o řešení dočasné, či zda Husák alespoň opustí funkci předsedy ÚV Národní fronty. Nechyběly ani hlasy, že měl být raději zvolen až po skončení řádného mandátu Svobody, jehož zásluhy byly vyzdvihovány.

Penzionovaný prezident

Bývalý prezident potřetí obdržel čestný titul Hrdina Československé socialistické republiky s právem nosit Zlatou hvězdu. Na jeho počest byla po něm pojmenována 4. Ružombercká Fatranská tanková divize a řada veřejných míst, například pražské nábreží, které dosud neslo název Kyjevské brigády, či Vysoká vojenská škola pozemního vojska ve Vyškově, kde je dodnes pod prapory České republiky, EU a NATO umístěna Svobodova busta v nadživotní velikosti. Byly mu rovněž přiznány hmotné výsluhy,⁵⁴ osobní důchod ve výši 15 tisíc Kčs měsíčně včetně jednorázového příspěvku 100 tisíc Kčs a úhrady nákladů na dvě až tři pomocné síly v domácnosti i úhrada na bydlení ve vlastním domě, v případě potřeby i v jiném objektu. Federální ministerstvo vnitra mu zajistilo osobní ochranu a automobil s řidičem. Pro srovnání – průměrný starobní důchod v tehdejší Československu činil kolem pěti set korun.

Pohřbu Ludvíka Svobody 26. září 1979 se účastnilo na 350 tisíc lidí

Foto: ČTK

Ludvík Svoboda formálně zůstal až do patnáctého sjezdu KSČ v dubnu 1976 členem předsednictva ÚV KSČ a poté až do své smrti dne 20. září 1979 členem ÚV KSČ, ačkoliv veřejného života se již aktivně neúčastnil. Chodil rád na procházky, navštívil i chalupu v Jizerských horách a rodný Hroznatín, kde byla zřízena jeho životopisná expozice. Většinu zbývajících času však trávil v kruhu rodinném v pražském Břevnově, kde mu společnost dělala i přidělená ochranka.⁵⁵

Svobodovi, který zemřel „po dlouhodobém závažném onemocnění na náhlé srdeční selhání“,⁵⁶ byl vystrojen státní pohřeb. Po celé délce trasy smutečního průvodu se shromáždilo podle odhadů na tři sta až tři sta padesát tisíc lidí, do Španělského sálu Pražského hradu se přišlo s armádním generálem a bývalým prezidentem rozloučit přibližně osm až deset tisíc osob. Jednalo se po dlouhá léta o výjimečnou událost určité národní

pospolitosti. Urna s ostatky nejdříve spočinula v Národním památníku na pražském Vítkově a po roce 1989, kdy nedotknutelnost Ludvíka Svobody jako historické osobnosti narušila vlna antikomunismu, byla přenesena do rodinného hrobu v Kroměříži. Další a zároveň i poslední státní pohřeb československého prezidenta se týkal až Husákova nástupce.

Michal Macháček (1986) absolvoval studium historie na FF UK a výzkumně-studijní pobyty na Slovensku, v Rusku a v USA. Na volné noze se zabývá problematikou česko-slovenských a československo-sovětských vztahů a komunistického hnutí ve 20. století. Zaměřuje se na politické elity KSČ, zejména osobnost Gustáva Husáka, kterému věnoval rozsáhlou biografii (*Gustáv Husák*, Vyšehrad, Praha 2017). Nejnověji také dokumentuje dějiny ZOO Praha.

53 *Literárny archív Slovenskej národnej knihovny*, Bratislava, sign. 153 AB 40, Koncept blahopřání literátky Šáry Alexyové ke zvolení Gustáva Husáka prezidentem.

54 *NA*, f. 1261/o/6, sv. 155, a. j. 161/oa, usnesení předsednictva ÚV KSČ z 6. 6. 1975, s. 13.

55 KLUSÁKOVÁ-SVOBODOVÁ, Zoe: *O tom, co bylo*, s. 209 a 211.

56 *Lékařská zpráva o úmrtí. Rudé právo*, 21. 9. 1979, s. 1.